

Tema 6. România postbelică. Stalinism, național-comunism și disidență anticomunistă. Construcția democrației postdecembriste

România postbelică. Context extern și intern

La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, neînțelegerile dintre foștii aliați au determinat divizarea continentului în sfere de influență, în funcție de interesele lor politice. Liderul sovietic Stalin a profitat de concesiile făcute de anglo-americiani și a obținut obiectivele fixate: recunoașterea achizițiilor teritoriale din perioada războiului și crearea unei zone de control, unde trebuia să fie exportat modelul comunist.

În privința limitelor acestei zone, intenția dictatorului sovietic a fost clar formulată în aprilie 1945, la întâlnirea cu delegația comuniștilor iugoslavi conduși de I. B. Tito: „Fiecare impune propriul său sistem social până unde înaintează armatele sale”. Astfel, țările din estul continentului vor trece printr-un proces de sovietizare, care urmărea instalarea unor regimuri de „democrație populară”, subordonate intereselor Moscovei. Procesul a fost favorizat de prezența trupelor sovietice în această zonă. În acest context, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, RDG și România vor face parte din „lagărul comunist” în perioada postbelică.

România a fost ocupată de trupele Armatei Roșii imediat după ce a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite. Acest lucru s-a întâmplat după lovitura de stat de la 23 august 1944 și a durat până în anul 1958 când au fost retrase armatele sovietice de pe teritoriul României. Trupele sovietice vor sprijini constant în perioada următoare Partidul Comunist Român în încercarea de a prelua puterea.

Ascensiunea comuniștilor la putere s-a realizat în mai multe etape:

1) După răsturnarea regimului antonescian, au fost numiți fruntași comuniști în guvernele care au urmat la conducerea țării: generalul Constantin Sănătescu (august-decembrie 1944); Nicolae Rădescu (decembrie 1944 – februarie 1945);

2) În urma intervenției directe a comisarului sovietic Andrei Vișinski la regele Mihai, s-a instaurat la 6 martie 1945 guvernul pro-comunist, condus de Petru Groza. Deoarece în acest guvern (6 martie 1945-30 decembrie 1947) nu era inclus nici măcar un membru din partidele istorice PNL și PNT, a fost generată următoarea situație: SUA și Marea Britanie nu au recunoscut guvernul Petru Groza, iar regele Mihai a refuzat să semneze actele emise de acest guvern, declanșând „greva regală” între august 1945 și ianuarie 1956. Atitudinea regelui a luat sfârșit în momentul includerii în guvern a doi miniștri ce proveneau din PNL și PNT;

3) Guvernul Petru Groza a luat mai multe măsuri, printre care: reforma agrară din 1945, cu scopul de a atrage țăranii de partea comuniștilor, reinstalarea administrației românești în Transilvania; planificarea de către sindicatele comuniste a unor „greve spontane”, cu rolul de a destabiliza ordinea publică, îndepărtarea opozanților regimului („elementele reacționare”); înființarea întreprinderilor mixte româno-sovietice (sovromurilor);

4) Un moment foarte important în preluarea puterii a fost organizarea alegerilor din 19 noiembrie 1946, rolul lor fiind acela de a legitima pe plan internațional guvernarea comunistă. Alegerile au fost fraudate, alianța condusă de comuniști, Blocul Partidelor Democratice, obținând 79,86% din voturi, adică 378 din 414 locuri în Parlament, ceea ce a asigurat comuniștilor o majoritate absolută în noul Parlament. În realitate, alegerile au fost câștigate de PNT;

5) Opoziția democratică a fost anihilată prin înscenarea de la Tămădău (iulie 1947), în urma căreia a fost scos în afara legii PNT; apoi PNL și-a suspendat activitatea;

6) Singurul obstacol rămas pentru comuniști era regele Mihai, monarhia putând să devină un centru de opoziție important în România. În urma unei audiențe, liderii comuniști l-au forțat pe regele Mihai să abdice, la 30 decembrie 1947;

Prin Legea nr. 363 a fost abolită monarhia și proclamată Republica Populară Română, procesul preluării puterii politice de către comuniști fiind încheiat.

Regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965)

Prezența Armatei Roșii pe teritoriul țării și presiunile politice și militare sovietice au favorizat stalinizarea României în timpul regimului lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Stalinizarea s-a realizat, **în planul politicii interne**, prin înființarea partidului unic, Partidul Muncitoresc Român (februarie 1948), care a luat naștere prin fuziunea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, în funcția de Secretar General al PMP fiind ales Dej.

În aprilie 1948 a fost adoptată o nouă constituție, având ca model constituția sovietică din 1936. Tot în același an, a fost creată Securitatea – Direcția Generală a Securității Poporului, poliția politică, cu ajutorul căreia comuniștii au reprimat brutal foști demnitari politici și orice formă de rezistență împotriva regimului.

Simultan, s-a trecut la **centralizarea economiei** prin naționalizarea întreprinderilor, colectivizarea agriculturii și industrializarea forțată.

La 22 iunie 1948 a fost adoptată legea naționalizării principalelor mijloace de producție, a întreprinderilor de asigurări și transport, precum și etatizarea băncilor, în total fiind trecute în proprietatea statului peste 1000 de întreprinderi.

Colectivizarea agriculturii s-a desfășurat între 1949 și 1962, iar la finalul procesului, 96% din suprafața agricolă a țării a intrat sub controlul statului, fiind încadrată în structuri colectiviste (GAS – Gospodării agricole de stat și CAP – Cooperative agricole de producție). Industrializarea s-a bazat pe următoarele direcții: electrificarea, mecanizarea, dezvoltarea industriei grele și constructoare de mașini.

A fost înființat Comitetul de Stat al Planificării, au fost impuse planurile anuale și apoi cele cincinale (începând cu 1951-1955).

Monopolul asupra culturii s-a caracterizat prin reorganizarea învățământului după model sovietic; introducerea limbii ruse în școli. A fost impusă cenzura asupra presei și tipăriturilor, peste 8000 de titluri fiind trecute în Indexul Publicațiilor Interzise. Biserica Ortodoxă a fost subordonată statului, iar Biserica Greco-Catolică era desființată prin Legea cultelor din 1948.

Au fost înființate o serie de muzee, biblioteci, institute și edituri româno-ruse: Institutul „Maxim Gorki”, Muzeul Româno-Rus, Editura Cartea Rusă. Regimul a sprijinit o nouă orientare culturală numită proletcultism sau cultura proletariului. Aceasta presupune realizarea unor opere artistice având ca temă lupta de clasă, alianța muncitorilor cu țăranii și idealizarea vieții proletariului.

Regimul național-comunist (1965-1989)

Național-comunismul a fost principala caracteristică a regimului lui Nicolae Ceaușescu, etapă în care a fost promovat interesul național.

Prima parte a acestui regim comunist s-a evidențiat printr-o relativă destindere și liberalizare ce a durat până în 1971, perioadă în care România este proclamată Republică Socialistă, conform noii constituții adoptate în 1965. În textul acesteia nu se mai face referire la Uniunea Sovietică, iar partidul unic revine la denumirea de Partidul Comunist Român.

Tot în această perioadă, Nicolae Ceaușescu a dispus eliberarea deținuților politici. A fost organizat învățământul pe baze naționale, s-a permis studierea limbilor străine (engleză, franceză, germană, alături de cea rusă), s-au construit locuințe, ceea ce a determinat o creștere a nivelului de trai a populației, și au fost permise călătoriile în străinătate.

Prin neparticiparea României la invadarea Cehoslovaciei în 1968 de către trupele Tratatului de la Varșovia **în planul politicii externe** s-a manifestat o distanțare față de poziția Moscovei. Această atitudine din politica externă a însemnat o largă deschidere spre Occident, prestigiul internațional al țării a crescut, iar importanți lideri occidentali precum Charles de Gaulle, Richard Nixon și Gerard Ford au vizitat România.

În a doua parte a regimului lui Ceaușescu (1971-1989) se constată o revenire la unele practici staliniste. Perioada de liberalizare a regimului a luat sfârșit după vizitele lui Nicolae Ceaușescu în China și în Coreea de Nord în 1971, unde a fost impresionat de cultul personalității liderilor asiatici. Revenit în țară, liderul român prezintă „tezele din iulie”, prin care se inaugurează „revoluția culturală”.

În plan ideologic, Nicolae Ceaușescu, devenit președinte al României în 1974, era unicul beneficiar al cultului personalității.

Nemulțumirea populației față de regim a crescut în urma apariției unei severe creize economice începând din 1975, agravată de criza petrolului din 1978. Pentru a face față economic, regimul a apelat la împrumuturi externe costisitoare. La adâncirea crizei au contribuit: slaba productivitate în agricultură și industrie; calamitățile naturale (inundațiile din 1970 și cutremurul din 4 martie 1977) și realizările unor obiective grandioase cu scop propagandistic, cum ar fi Casa Poporului, Canalul Dunăre-Marea Neagră și combinate siderurgice.

Alte măsuri ce au afectat viața privată a cetățenilor au fost programul de control al natalității prin care se interzicea avortul, programul de sistematizare satelor, înregistrarea caracterelor mașinilor de scris, de teama manifestării unei opoziții.

Începând cu anii '80, populația României a resimțit din plin efectele raționalizării alimentare și energetice. Scopul acestora din urmă era să limiteze importurile și să crească exporturile, deoarece Nicolae Ceaușescu dorea să achite datoria externă.

Degradarea condițiilor de trai, lipsurile tot mai multe și mai mari ale populației, respingerea politicilor de reformă promovată de noul lider sovietic, Mihail Gorbaciov, au grăbit prăbușirea regimului național-comunist, lucru petrecut în urma revoluției din decembrie 1989.

Rezistența și disidența anticomunistă

Instaurarea regimului comunist în România a fost urmată de măsuri dure împotriva tuturor adversarilor politici. Membrii elitei politice și intelectuale din perioada interbelică au fost arestați și apoi condamnați la ani grei de închisoare în perioada regimului stalinist. Securitatea și Miliția au impus un regim de teroare, folosind o serie de măsuri de represiune dure: deportarea unor comunități, înființarea lagărelor de muncă, utilizarea torturii împotriva deținuților, exemplul cel mai bun fiind „reeducarea” de la închisoarea Pitești. În 1964 a avut loc eliberarea deținuților politici, dar a continuat supravegherea populației. În timpul regimului lui Ceaușescu, măsurile de represiune folosite au fost impunerea domiciliului obligatoriu, supravegherea foștilor deținuți politici și a persoanelor bănuite de opoziție.

Populația României s-a manifestat vizavi de abuzurile regimului comunist și încălcarea gravă a drepturilor omului, iar lupta de rezistență a reprezentat modalitatea prin care s-a încercat în repetate rânduri înlăturarea regimului comunist.

Formele de rezistență anticomunistă specifice regimului stalinist au fost lupta armată în munți și răscoale ale țăranilor în timpul procesului de colectivizare.

În perioada 1944-1962 au existat nuclee de **luptă anticomunistă în munți**: cele mai importante grupuri de rezistență armată s-au situat în Făgăraș, Vrancea, Muscel. Cele mai cunoscute grupuri de „partizani” au fost: Haiducii Muscelului (condus de frații Arnăuțoiu), Sumanele Negre, grupul Haiducii Dobrogei, grupul Vlad Țepeș I și grupul Vlad Țepeș II. Aceste nuclee au fost coordonate de foști ofițeri – colonelul Gheorghe Arsenescu, colonelul Uță,

maiorul Dabija, locotenent Arnăuțoiu primind ajutor din partea localnicilor, care au fost apoi persecutați. Dintre femeile care au sprijinit rezistența din munți sunt cunoscute Maria Plop, Maria Jumbleanu și Elisabeta Rizea din Nucșoara. Organele de represiune comuniste au lichidat treptat aceste grupuri.

Opoziția țăranilor la colectivizare este elementul esențial al revoltei împotriva puterii comuniste. Desființarea proprietății private a fost un șoc pentru lumea de la sate, colectivizarea a fost considerată drept un furt cu violență și a fost puternic combătută de țăranii atașați de pământurile lor. S-au intensificat refuzurile de supunere față de noile legi, manifestațiile și actele de nesupunere civilă. Opoziția însă a fost reprimată dur de Securitate, care nu ezita să-i închidă sau să-i execute pe conducătorii protestelor.

În perioada regimului lui Ceaușescu, disidența anticomunistă a fost încurajată de semnarea Acordului de la Helsinki din 1975 și, spre deosebire de rezistență, s-a manifestat sub forma unor revolte muncitorești și a criticilor individuale sau colective împotriva măsurilor luate de regim sau de conducătorul politic.

Revolte muncitorești s-au desfășurat ca urmare a scăderii nivelului de trai al populației și a condițiilor tot mai grele de muncă. Cele mai cunoscute acțiuni au fost greva minerilor (Valea Jiului, august 1977) și cea a muncitorilor din Brașov (15 noiembrie 1987).

Mișcarea de disidență a intelectualilor români s-a manifestat sub forma unor critici aduse regimului comunist, în scris sau la posturile de radio „Europa Liberă”, BBC sau „Vocea Americii” (Paul Goma, Monica Lovinescu, Vlad Georgescu, Doina Cornea, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, preotul Calciu Dumitreasa). Intelectualii care s-au opus regimului comunist au fost fie concediați, fie li s-a impus domiciliu forțat, iar foarte puțini dintre ei au reușit să emigreze.

Un grup format din rândul foștilor demnitari comuniști au criticat măsurile luate de Ceaușescu. Acest grup de disidenți a semnat, în martie 1989, „Scrisoarea celor șase” (Corneliu Mănescu, Silviu Brucan, Gheorghe Apostol, Grigore Răceanu, Alexandru Bârlădeanu și Constantin Pîrvulescu).

Construcția democrației postdecembriste

Anul 1989 a reprezentat prăbușirea regimurilor comuniste în Europa de Est. România a fost singura țară unde căderea regimului comunist s-a făcut prin violență. Acțiunile de protest au început la 16 decembrie la Timișoara și au cuprins apoi mai multe orașe. Pe 22 decembrie 1989, după fuga lui Ceaușescu, conducerea țării a fost preluată de Frontul Salvării Naționale (FSN).

Frontul Salvării Naționale a anunțat revenirea la democrație și la pluralismul politic. În acest context au reapărut vechile partide istorice – PNL, PNT – și sunt înființate un număr mare de partide noi.

Primele alegeri libere au fost organizate pe 20 mai 1990. Aceste alegeri au fost câștigate de Ion Iliescu și FSN. La scurt timp au avut loc manifestații de protest la Timișoara, iar la București a avut loc „fenomenul Piața Universității”. În perioada 1990-1999 s-au desfășurat o serie de evenimente numite „mineriade”, care au afectat imaginea internațională a țării.

Revenirea la principiile unui regim democratic s-a făcut și prin adoptarea unei noi constituții în decembrie 1991. Noua lege fundamentală a fost elaborată de primul Parlament ales în 1990, fiind aprobată de populație prin referendum și revizuită ulterior în 2003.

Președinții României au fost:

Ion Iliescu (1990-1992; 1992-1996; 2000-2004);

Emil Constantinescu (1996-2000);

Traian Băsescu (2004-2009; 2009-2014);

Klaus Werner Iohannis (2014-2019; 2019-2024).

Perioada postdecembristă în România se caracterizează prin:

- alternanța la guvernare, care a determinat consolidarea treptată a regimului democratic;
- reforme în diferite domenii și elaborarea unei noi legislații cu scopul reformării societății;
- tranziția spre economia de piață;
- apariția organizațiilor nonguvernamentale și a societății civile;
- integrarea României în NATO (2004) și în UE (2007).